

УДК 94:296(569.4)

ВИТОКИ ТА РОЗВИТОК СІОНІЗМУ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ

ORIGINS AND DEVELOPMENT OF ZIONISM IN THE CONTEXT OF THE MEMORY POLITICS OF THE STATE OF ISRAEL

Танцюра О. Г.,

аспірант, Державна установа «Інститут
всесвітньої історії НАН України» (Київ, Україна),
e-mail: otantsiura@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-5324-2500>

Tantsiura O. H.,

PhD student of the State Institution «Institute of
World History of the National Academy of Sciences of
Ukraine» (Kyiv, Ukraine), e-mail: otantsiura@gmail.
com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5324-2500>

Здійснено спробу аналізу витоків та розвитку сіонізму у контексті політики пам'яті Держави Ізраїль. Проаналізовано ґрунтовні праці з історії сіонізму, розглянуто праці ідеологів сіоністського руху, здійснено спробу аналізу діяльності представників сіонізму у контексті формування та подальшого розвитку політики пам'яті Держави Ізраїль. Сіоністський рух, що був заснований у 1896 році Теодором Герцлем, беззаперечно, сформував ідеологічне підґрунтя для майбутньої єврейської держави, яке було засноване на зверненнях до трагічного та героїчного минулого єврейського народу. Результатом діяльності сіоністської організації стала освітня реформа, відновлення та подальший розвиток івриту, створення перших військових угруповань за так званими «халуціанськими» ідеалами, де пам'ять про минуле відіграла велику роль.

Ключові слова: всесвітня історія, сіонізм, Ізраїль.

The article attempts to analyze the origins and development of Zionism in the context of the memory politics of the State of Israel. The author analyzes the solid works on the history of Zionism, examines the works of Zionist movement ideologues, and attempts to analyze the activities of Zionist representatives in the context of the formation and further development of memory politics of the State of Israel. The Zionist movement, which was founded in 1896 by Theodor Herzl, undoubtedly formed the ideological foundation for the future Jewish state, which was based on appealing to the Jewish people's tragic and heroic past. The result of the Zionist organization's activity was the educational reform, the restoration and further development of Hebrew, the creation of the first military groups under the so-called «Halutzian» ideals, where the memory of the past played an important role.

Keywords: world history, Zionism, Israel.

Починаючи вивчення політики пам'яті будь-якої держави, варто насамперед звернутися до її ідеологічних витоків. Політика пам'яті, як напрям дослідження є актуальною у сучасних історичних студіях. Акцентуючи на важливості історичного дослідження політики пам'яті, українська дослідниця О. М. Маклюк зазначає, що інтерес до цього питання виникає з потреби переосмислення подій другої половини ХХ ст. [12]. Політика пам'яті постає також як предмет філософії історії. У статті «Політика пам'яті як предмет філософської рефлексії» російських дослідників О. О. Лінченка та Д. О. Анікіна політика пам'яті аналізується крізь призму філософії історії, як така, що є продуктом колективної пам'яті [11]. Різноманітність способів створення та впровадження політики пам'яті є причиною особливого інтересу сучасних дослідників у галузі memory studies («дослідження пам'яті»). Окрім наукового значення вивчення політики пам'яті має також практичне. Прикладом

цього є політика пам'яті держав-учасниць Другої світової війни: Німеччини, США, Польщі та частково країн колишньої СРСР – як таких, що зазнали найбільших збитків та людських жертв у воєнний час.

Не менш важливою для досліджень memory studies є Держави Ізраїль. Події та процеси, що відбувалися у цій державі протягом її історії є яскравим прикладом формування ідеології та, як результат, політики пам'яті. Ідеологічними витоками формування ізраїльської політики пам'яті, беззаперечно, є єврейський ранньополітичний рух, основною ідеєю якого є повернення до Сіону (івр. символ Єрусалиму, єврейська держава на землі Ізраїлю). Цей рух отримав назву сіонізм. Сіонізм відіграв визначальну роль у становленні Держави Ізраїль – він заклав ідеологічні основи для формування державних інститутів, військових сил, проведення зовнішньої та внутрішньої політики та ін. Ідеологічні витоки сіонізму, його розвиток варто дослідити у контексті становлення ізраїльської політики пам'яті, адже сіоністський рух виникає, як вже було згадано вище, з ідеї повернення до Сіону.

Перш ніж детально розглянути історичні корені сучасної політики пам'яті Держави Ізраїль, а саме, сіонізму, варто звернутися до попередніх досліджень, які фокусуються на зазначеній проблематиці. Ґрунтовною працею, що розкриває етапи формування та розвитку сіонізму є праця ізраїльського історика Ш. Авінері «Походження сіонізму» [9]. Вона присвячена огляду основних ідей ідеологів сіонізму від 1881 до 1948 року. Праця єврейського історика І. Маора «Сіоністський рух в Росії» [13] також є важливою для розуміння етапів розвитку сіоністського руху у Російській імперії до 1917 р. Іншою працею, що дає короткий огляд історії сіоністського руху та в якій проаналізовано практичні досягнення сіонізму після 1917 р. є робота ізраїльського науковця Б. Байт-Халахмі «Первісний гріх: роздуми над історією сіонізму та Ізраїлю» [1], де автор здійснює нейтральний огляд історії сіонізму, його завдань, досягнень та сучасного стану. Не менш важливими є дослідження, предметом яких є вплив сіонізму на сучасну політику пам'яті. Однією з таких праць є стаття американської дослідниці С. Л. Стоун «Закон у світлі сіонізму: порівняльний аналіз», у якому вона аналізує значення сіонізму у послідовній побудові зв'язку між нацією, державою і правом, релігією [5]. Стаття «Відповіді Шоа: Сіонізм» англійських соціологів Рут та Тома Селвінів присвячена аналізу ідеології сіонізму та практичного втілення його ідей з погляду важливої частини сучасного дискурсу політики пам'яті Ізраїлю, а саме питанню Шоа (івр. Голокост) [4]. Шведська дослідниця Л. Стрьомбом в одному із розділів своєї монографії «Перегляд минулого. Ізраїльська ідентичність, розпал усвідомлення та трансформація конфліктів» досліджує особливості ідеології сіонізму та його роль у створенні загальнонаціонального наративу у перші роки існування Держави Ізраїль [6]. Загалом, у сучасній історіографії присутні праці, де побіжно

розглянуто питання становлення сіонізму, його зв'язок із ізраїльською політикою пам'яті.

Метою статті є спроба аналізу витоків та розвитку сіонізму у контексті політики пам'яті Держави Ізраїль.

Оскільки сіонізм, як поняття, має декілька тлумачень, важливо окреслити основні з них та визначити те, яке використовуватиметься в межах даного дослідження. Поняття сіонізму вперше виникає у 1890 р. у німецько-єврейському журналі Н. Бірнаума «Автоемансипація» (Selbst-Emanzipation). У Оксфордському словнику термін «сіонізм» визначається як рух за відновлення єврейського народу, його розвиток та захист в сучасному Ізраїлі [3]. Однак, варто зазначити, що фундаментальне визначення сіонізму було викладено у праці ідеолога сіонізму Т. Герцля «Єврейська держава» [10]. Підґрунтям сіонізму, як зазначав Т. Герцль, є ідея Шіват Сіон (івр. «повернення до Сіону»). Сіонізм, за визначенням Т. Герцля – це політичний рух за Новий Вихід – тобто, повернення євреїв до Ізраїлю та становлення єврейської держави. У цій статті з огляду на означену проблематику буде використовуватися визначення поняття сіонізму за Т. Герцлем.

Перш ніж переходити до безпосереднього аналізу витоків та розвитку сіонізму, варто здійснити короткий історичний огляд для кращого розуміння тла, на якому формувалися ідеї нового єврейського політичного руху. В різні періоди своєї історії євреї, що жили на території сучасного Ізраїлю, опинялися під владою царств, імперій та держав. Серед сучасних істориків прийнято розділяти історію становлення держави Ізраїль на такі часові проміжки. Період, що описується в сакральному релігійному тексті Тори як Темні часи [15], означено істориками в межах з III до кінця I тис. до н.е. В цей час Ізраїль знаходився під владою Єгипту. Після Виходу – звільнення євреїв Мойсеєм з-під влади Єгипту – в єврейській історії починається період Юдейського царства (XI–X ст. до н.е.). Наступним є період існування Північного царства, що тривав з середини X до кінця VIII ст. до н.е. В ці часи було побудовано головну єврейську святиню – Перший Храм. Після завоювання євреїв Ассирією наприкінці VIII ст. до н.е. починається ассирійський період, який закінчується на початку VII ст. до н.е. завоюванням останньої Вавилоном. Євреї знаходилися під владою Вавилону з кінця VII до середини VI ст. до н.е. Головними подіями цього періоду було руйнування Першого Храму і першим вигнанням євреїв.

Період Другого Храму (кінець VI ст. до н.е. – 70 р.) – володарювання Римської імперії – завершився антиримським повстанням під керівництвом Елізара Бен Яіра та вигнанням євреїв з Іудеї, а також руйнуванням Другого Храму та героїчною обороною фортеці Масада (Мецад) у 73 р. З 70 до 636 р. тривав період візантійсько-римського правління, який ознаменувався повстанням під керівництвом Ш. Бар-Кохби у 132–135 рр. Причиною повстання були релігійні утиски та спроби Римської імперії знищити єврейську національну ідентичність.

За періоду арабського правління (638–1099 рр.) Ізраїль стає однією із головних мусульманських святинь. Як наслідок – поновлюються релігійні утиски, посилюється арабська монополія на побудову власних святинь, землю, торгівлю тощо. У 1099 р. Ізраїль опиняється під владою хрестоносців. У цей період більшість представників єврейського народу було вбито, вцілілих було відправлено у рабство. Тоді вперше серед громади Ізраїлю виникають месіанські настрої – віра в провідника народу, який поверне Ізраїль євреям.

Після завоювання Єрусалиму султаном Єгипту Салах ад-Діном у 1187 р., вперше розкривається сенс значення поняття «калія» – повернення євреїв на Батьківщину. З 1517 до 1574 рр. Ізраїль опинився під владою Османської імперії. У цей період султани не забороняли новим євреям селитися на землях Ізраїлю. Коли у XVII–XVIII ст. статус Османської імперії на політичній арені послабився почав відбуватися процес децентралізації всередині держави. Наслідками правління місцевої влади стала тотальна бідність євреїв та їх імміграція до інших країн. Євреям Ізраїлю вдалось вижити за рахунок допомоги з Європи [16].

У XIX ст. на території Ізраїлю було відмінено місцеве управління та посилюється вплив Заходу. Єрусалим став головним єврейським центром Палестини. У 1838 р. на території Єрусалиму було відкрито англійське консульство, що також сигналізувало про посилення західного впливу на Ерец Израель (івр. Земля Ізраїлю).

Упродовж російсько-турецької війни 1887–1878 рр. вперше виникають думки про встановлення єврейської держави на території Ерец-Израель. У 1881–1882 рр. після погромів у Російській імперії відбувається перша хвиля алії – виникає рух, що сприяв поселенню нових євреїв «Ховевей Сіон» – сіоністської організації, яка сприяла євреям у поселенні на Землі Ізраїлю. Друга хвиля у 1890–1891 рр. також зумовлена посиленням переслідувань євреїв на території імперії, адже жителі були впевнені у безкарності будь-яких злочинів проти євреїв. Становище євреїв під патронатом адміністрації барона Е. Ротшильда, який вклав капітал у розвиток єврейських поселень у період з 1883 до 1899 р., також не надавало необхідних свобод.

Отже, невизначений статус євреїв, релігійні та економічні утиски впродовж століть, часта зміна володарів, антисемітські настрої серед представників інших народів – все це спонукало єврейську інтелігенцію до створення політичного руху, метою якого було визначення статусу єврейського народу серед інших етносів, його права та території.

Розглядаючи сіонізм, як політичний рух, варто зазначити, що його поява була зумовлена низкою чинників. По-перше, розвитком демократії в Європі у XIX ст. – це дозволило зрівняти всі народи в правах та свободах, а отже – єврейський народ також отримав право на самовизначення. По-друге, причиною стрімкого розвитку демократії стало посилення націоналізму в європейських

країнах, а також у Росії, що призвело до нової хвилі погромів [14].

Створення сіонізму пов'язують зазвичай із ім'ям вже згаданого Т. Герцля. У 1896 р. друком виходить його праця «Єврейська держава» (посилання на оригінал), у якій викладено основні положення майбутнього політичного руху [10]. В основі праці лежить ідея «нового Виходу» [13, с. 39]. Аналізуючи єврейське питання, Т. Герцль зазначає: «Допоки єврейське питання не буде вирішено політично – продовжуватимуться переслідування, адже це питання є загальнонаціональним, а, отже, його треба зробити загальносвітовим» [10, с. 9]. Т. Герцль стверджував, що віра є єдиним чинником, що об'єднує усіх євреїв; при побудові нової держави не варто забувати старі традиції [10, с. 64]. Однак, він заперечує важливість саме релігійного чинника на шляху до Сіону і виступає проти теократії – влади релігії над державою [10, с. 85–87]. Позаяк, гасло «Маккавеї знову воскреснуть!», яке реферує до періоду Юдейського царства і яке завершує працю Герцля – дає змогу зрозуміти, що він, як і його послідовники, звертається до минулого єврейського народу, яке, як можна буде побачити пізніше, є підґрунтям для діяльності сіоністських організацій.

Отже, політичні ідеї Т. Герцля, підкріпленні багатовіковою історією поневірянь єврейського народу, були основою для початку шляху до Сіону. На Першому Сіоністському конгресі, що відбувся у Базелі в 1897 р., була створена програма розвитку та становлення майбутньої єврейської держави, що складалася з трьох пунктів: сприяння переселенцям, об'єднання усього єврейства згідно із законами кожної країни, і, найважливіше – укріплення та розвиток єврейського національного почуття та самосвідомості. Щодо останнього пункту велася дискусія, упродовж якої один із членів Конгресу, М. Коган, вперше на подібних зібраннях висловився івритом, наголошуючи на тому, що єврей не може бути євреєм без мови – вона відродиться в Ерец – Ізраель [13, с. 59]. Одним із організаторів «Ховевей Сіон», Г. Шапіро було актуалізовано питання створення першого єврейського вищого навчального закладу з трьома факультетами – теологічним, теоретичним, техніко-агрономічним.

Після Конгресу виникли дебати між прихильниками насамперед культурного розвитку єврейства та тими, хто волів займатися практично-політичною діяльністю. Останніх називали «західними» саме за їх новий, європейський погляд на розвиток єврейського народу.

19–22 серпня 1898 р. засновник культурної течії сіонізму Ахад-Гаам організував Варшавську конференцію, на якій наголошував на необхідності викладання націоналістичних єврейських цінностей [2]. На Другому Сіоністському конгресі 1898 р. цю думку підтримав один із співзасновників руху «Ховевей Сіон» М. Мандельштам, який зазначав: «Перш за все ми повинні прагнути до того, щоб єврей перестав соромитися свого походження і єврейська мати не пишалася б тим, що її діти не

схожі на євреїв. Необхідно вести вагому виховну роботу, знайомити єврейську молодь з нашим великим минулим шляхом викладання історії Ізраїлю і єврейської культури. Молодь повинна знати кращих синів і героїв свого народу, образи яких могли б бути основою для наслідування» [13, с. 74–75]. Результатом дебатів щодо культурної складової сіонізму стало доповнення до пункту «Культура»: завданням сіонізму став розвиток єврейського народу не тільки у сфері матеріального і політичного, а й духовного [13, с. 76].

До Третього Сіоністського конгресу 1899 р. в Росії було реформовано хедер (форма домашньої освіти – вивчалися грамота та основи релігії), відтепер навчання велося івритом. Вечорами викладали єврейську історію, літературу, мову. Саме хедери були прообразами майбутніх єврейських національних шкіл [8]. Варто також зазначити, що ще до реформи хедеру за ініціативи молодих євреїв з'явилися освітні гуртки, які виконували на місцях ті ж самі завдання, що й пізніше реформований хедер. Головною відмінністю було те, що викладали не лише дітям, а й дорослим. До програми також було включено предмет «Історія сіонізму» [13, с. 101–102].

На Четвертому Сіоністському конгресі у Лондоні 13–16 серпня 1900 р. питання культурного розвитку постало гостріше – «західні» сіоністи заперечували важливість культури – цей напрям сіонізму, за словами рабина І. Рейнеса, відштовхував інших від новоствореного руху [13, с. 101–102]. Х. Вейцман, співзасновник Демократичної фракції сіоністів, наголошував на необхідності культурного розвитку, яке стає синонімом виховання: «Мине років шість, і ми будемо соромитися того, що тут, на цьому самому місці, забороняли говорити про культуру. Молодь потребує культурної роботи. Рабини повстають проти культури, оскільки побоюються негативного впливу світської освіти, але де були вони, коли тисячі євреїв переходили в християнство, і що зробили супроти цього? Нема правди в твердженнях рабинів, ніби єврейські маси не хочуть культури» [13, с. 100].

На П'ятому Сіоністському конгресі в Базелі взимку 1901 р. Х. Вейцман знов підняв ідею Г. Шапіро, висловлену ще у 1897 р. щодо створення єврейського вищого навчального закладу.

Запеклі дебати усередині Сіоністської організації під час Четвертого конгресу, фактично розділили організацію на три течії. Представники практично-політичного напрямку займалися виключно питанням алії (якнайшвидше переселення до Палестини); представники духовного напрямку – займалися освітою, просвітницькою діяльністю; релігійного напрямку – заснованою у серпні 1902 р. рабином І. Рейнесом – відстоювали визначальну роль релігії у становленні Ізраїлю. Перша релігійна фракція усередині Сіоністської організації отримала назву «Мізраха» [13, с. 118–120]. Саме ця фракція у 1949 р. заснувала Міністерство у справах релігії Ізраїлю, що існує до нині. Упродовж усієї діяльності Сіоністської організації дві течії – релігійна та культурна – сперечалися за право виховання нової єврейської молоді.

Перший з'їзд сіоністів Росії, який відбувся у Мінську у 1902 р. знову порушив питання культури. Вищезгаданий засновник духовної течії сіонізму Ахад-Гаам наголосив, що створення в Ізраїлі навчального закладу і академії івриту наблизить сіонізм до його цілей більше, аніж створення кібуців (поселення землеробів). Замість того, щоб «завойовувати громади», варто «завойовувати школи».

Через 6 місяців після з'їзду в Кишиневі відбувся єврейський погром. Це стало закликком для формування єврейських загонів самооборони. В маніфесті за підписом варшавських робочих-сіоністів лунали вигуки «Геть рабство нашого бурлацького життя, тисячолітнього галуту! (івр. «вигнання»)» [13, с. 125]. Ця подія була однією із багатьох, що підтвердили силу сіонізму, як політичного руху.

Погроми, як писав один з членів сіоністської організації, Ш. Левін, є постійними в історії єврейського народу. Однак, звертаючись до історії та аналізуючи, ким є жертви цих погромів – героями чи мучениками, він робить висновок, що здебільшого вони є мучениками. Героїчний час єврейства може настати лише у Палестині, підкреслював Ш. Левін [13, с. 235–236].

Створення загонів самооборони відбувалося і в Палестині. Під час хвилі другої алії туди потрапили жителі Гомеля, які покинули місто після погрому. У 1907 р. в Палестині було засновано організацію з охорони та оборони «Бар-Гіора», названу на честь вождя антиримського повстання Шимона бар Гіори. У 1909 р. організація отримала назву Хашомер. Саме ця організація стала ядром майбутньої Хагани – партизанської військової організації для захисту місцевого населення, звідки виходили одні з перших військових новоствореної Держави Ізраїль.

Посилення погромів змусило провідних діячів сіонізму забути про дискусії та об'єднатися для скорішого становлення Держави Ізраїль. Логічним наслідком стало створення на Восьмому Сіоністському конгресі, що відбувся 14–21 серпня 1907 р. в Гаазі, синтетичного сіонізму. Його засновник, Х. Вейцман наголошував на тому, що новий напрям об'єднує риси практичного та духовного сіонізму. Він зазначав, що без реальних дій щодо освоєння земель політика немає сенсу так само, як вона немає сенсу без морального підґрунтя кожного єврея. Варто відновлювати іврит, звеличувати вічні цінності єврейства та долучатися до єврейської історії [7].

Головним рішенням конгресу стало часткове вирішення питання освіти в Ізраїлі. Було прийнято рішення про побудову першої в світі середньої школи, де усі предмети викладатимуться івритом. Заклад отримав назву Гімназія «Герцлія» – на честь Т. Герцлія. Також іврит визнавався офіційною мовою сіонізму [13, с. 256].

На Одинадцятому Сіоністському конгресі 2–9 вересня 1911 у Відні Х. Вейцман знову актуалізував питання надання молоді можливості отримати вищу освіту. Він обґрунтував необхідність

створення єврейського університету, який мав стати духовним зняряддям, більшим ніж армія або флот. Завданням університету також була підготовка вчителів для майбутньої держави та науково-дослідницька діяльність [13, с. 314]. На пожертвування, що були зібрані на конгресі також було побудовано Національну бібліотеку на горі Скопус в Єрусалимі – вже після Першої світової війни (1920 р.).

24–30 травня 1917 р. у Петрограді відбувся Сьомий Всеросійський з'їзд сіоністів, на якому було поставлено питання щодо освіти нової єврейської молоді. Остання мала виховуватися на халуціанських (від івр. «піонер») ідеалах які містили ідеї національного відродження та соціальної справедливості, заснованої на текстах Тори. Саме представники халуцім – молоді, що сповідувала вищезазначені ідеали, в подальшому відіграли вагомую роль у новоствореній державі. Серед таких представників – Й. Трумпельдор, засновник нового трудового об'єднання Хехалуц, майбутній прем'єр-міністр Ізраїлю Д. Бен-Гуріон, І. Бен-Цві – президент Ізраїлю (1952–1963 рр.) [13, с. 365].

Підсумовуючи, варто зазначити, що роль сіонізму у формуванні політики пам'яті Держави Ізраїль є визначною, оскільки саме духовна та політична течія, а пізніше – синтетичний сіонізм, що виникли всередині Сіоністської організації протягом періоду її існування значною мірою сформували національну ідею. Вони вплинули на релігійний та політичний інститути. Актуалізуючи освітні, релігійні та політичні питання, провідні діячі сіонізму в першу чергу зверталися до історичної пам'яті, трагічного та героїчного минулого єврейського народу. Відновлення івриту та його популяризація, створення Єрусалимського університету та Національної бібліотеки, а також створення фундаменту для подальшої організації військових формувань, що стали основою сучасних збройних сил Держави Ізраїль стали можливими саме завдяки постійній увазі сіоністів на визначальних подіях історії єврейського народу.

Список використаних джерел

1. Beit-Hallahmi, B. 1993. 'Original Sins: Reflections On The History Of Zionism And Israel', New York: *Olive Branch Press*, 227 p.
2. 'CIE', 2019, *First Conference of Russian Zionists Is Held in Warsaw / CIE*. [online] Доступно: <https://israeled.org/first-conference-russian-zionists-held-warsaw/> [Дата звернення 14 квітня 2019].
3. 'Oxford Dictionaries / English', 2019. Zionism / Definition Of Zionism in US English by Oxford Dictionaries. [online] Доступно: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/zionism> [Дата звернення 17 квітня 2019].
4. Selwyn, R. and Selwyn, T., 1993. 'Zionism', *European Judaism: A Journal for the New Europe*, [online] 26 (1), p.28–34. Доступно: <http://www.jstor.org/stable/41443113> [Дата звернення 8 квітня 2019].
5. Stone, S., 2014. 'Law in Light of Zionism: A Comparative View', *Israel Studies*, [online] 2 (Zionism in the 21st Century), p.111–132. Доступно: <http://www.jstor.org/stable/10.2979/israelstudies.19.2.111> [Дата звернення 16 квітня 2019].
6. Strombom, L., 2019. 'Revisiting The Past. Israeli Identity, Thick Recognition And Conflict Transformation', Phd. Department OF Political Science, Lund University.

7. Weizmann, C., 1966. 'Trial And Error', New York: *Schocken Books*.
8. Wirth, L., 1943. 'Education for Survival: The Jews', *American Journal of Sociology*, [online] 48 (6), p.682–691. Доступно: <http://www.jstor.org/stable/2770225> [Дата звернення 6 квітня 2019].
9. Авинери, Ш., 2004. 'Происхождение сионизма – Основные направления в еврейской политической мысли', Москва: *Мосты культуры/Иерусалим, Гешарим*, 480 с.
10. Герцль, Т., 1896. 'Еврейское Государство: Опыт Новѣйшаго Разрѣшенія Еврейскаго Вѣпра', *Изд. Кн. Магазина Я. Х. Шермана*, 111 с.
11. Линченко, А., and Аникин, Д., 2019. 'Политика Памяти Как Предмет Философской Рефлексии'. [Online] *Cyberleninka.Ru*. Доступно: <https://Cyberleninka.Ru/Article/V/Politika-Pamyati-Kak-Predmet-Filosofskoy-Releksii> [Дата звернення 17 квітня 2019]
12. Маклюк, О., 2012. 'Меморіальне законодавство в країнах Європи: проблема регулювання історичної пам'яті', *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 33, с.311–315. [online] Доступно: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/33/maklyuk.pdf [Дата звернення 15 квітня 2019].
13. Маор, И., 1977. 'Сионистское движение в России', 1st ed., Иерусалим: *Библиотека-Алия*, с.450.
14. Ривкіна, Г., 2019. 'Сіонізм і 70-річчя проголошення держави Ізраїль: нотатки з історії за матеріалами ВФЮ ІР НБУВ', *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. [online] *nbuv.gov.ua*. Доступно: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4154> [Дата звернення 17 березня 2019].
15. Столяр, М. 'И Расскази Сыну Своему'. [Online] Доступно: <https://kifa.kz/bible/stoliar/47.php> [Дата звернення 17 квітня 2019].
16. Электронная еврейская энциклопедия, 2019, 'Халукка'. [online] *Электронная Еврейская Энциклопедия*. Доступно: <https://eleven.co.il/land-of-israel/history-until-1948/14425/> [Дата звернення 19 квітня 2019].
- Philosophical Reflection)'. [Online] *Cyberleninka.Ru*. Доступно: <https://Cyberleninka.Ru/Article/V/Politika-Pamyati-Kak-Predmet-Filosofskoy-Releksii> [Дата звернення 17 квітня 2019]
12. Maklyuk, O., 2012. 'Memorial'ne zakonodavstvo v kraїnah Jevropy: problema reguljuvannja istoryčnoї pam'jati (Memorial legislation in Europe: the problem of regulating historical memory)', *Naukovi praci istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu*, 33, s.311–315. [online] Доступно: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/33/maklyuk.pdf [Дата звернення 15 квітня 2019].
13. Maor, I., 1977. 'Zionistkoe dvizhenie v Rossii (Zionist movement in Russia)', 1st ed., Ierusalim: *Biiblioteka-Alija*, s.450.
14. Ryvkina, G., 2019. 'Sionizm i 70-ričhja progoloshennja derzhavy Izrai'l': notatky z istorii' za materialamy VFJu IR NBUV (Zionism and the 70th anniversary of the proclamation of the State of Israel: notes from the history of the materials of the WFJ of the IR of the NBUU)', *Nacional'na biblioteka Ukraїny imeni V. I. Vernads'kogo*. [online] *nbuv.gov.ua*. Доступно: <http://www.nbuv.gov.ua/node/4154> [Дата звернення 17 березня 2019].
15. Stolar, M. 'I Rasskazhi Synu Svoemu (And tell your son)'. [Online] Доступно: <https://kifa.kz/bible/stoliar/47.php> [Дата звернення 17 квітня 2019].
16. Jelektronnaja evrejskaja jenciklopedija, 2019, 'Halukka (Halukkah)'. [online] *Jelektronnaja Evrejskaja Jenciklopedija*. Доступно: <https://eleven.co.il/land-of-israel/history-until-1948/14425/> [Дата звернення 19 квітня 2019].

* * *

References

1. Beit-Hallahmi, B. 1993. 'Original Sins: Reflections On The History Of Zionism And Israel', New York: *Olive Branch Press*, 227 p.
2. 'CIE', 2019, *First Conference of Russian Zionists Is Held in Warsaw / CIE*. [online] Доступно: <https://israeled.org/first-conference-russian-zionists-held-warsaw/> [Дата звернення 14 квітня 2019].
3. 'Oxford Dictionaries / English', 2019. Zionism / Definition Of Zionism in US English by Oxford Dictionaries. [online] Доступно: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/zionism> [Дата звернення 17 квітня 2019]
4. Selwyn, R. and Selwyn, T., 1993. 'Zionism', *European Judaism: A Journal for the New Europe*, [online] 26 (1), p.28–34. Доступно: <http://www.jstor.org/stable/41443113> [Дата звернення 8 квітня 2019].
5. Stone, S., 2014. 'Law in Light of Zionism: A Comparative View', *Israel Studies*, [online] 2 (Zionism in the 21st Century), p.111–132. Доступно: <http://www.jstor.org/stable/10.2979/israelstudies.19.2.111> [Дата звернення 16 квітня 2019].
6. Strombom, L., 2019. 'Revisiting The Past. Israeli Identity, Thick Recognition And Conflict Transformation', Phd. Department OF Political Science, Lund University.
7. Weizmann, C., 1966. 'Trial And Error', New York: *Schocken Books*.
8. Wirth, L., 1943. 'Education for Survival: The Jews', *American Journal of Sociology*, [online] 48 (6), p.682–691. Доступно: <http://www.jstor.org/stable/2770225> [Дата звернення 6 квітня 2019].
9. Avineri, Sh., 2004. 'Proishozhdenie sionizma – Osnovnye napravlenija v evrejskoj politicheskoj mysli (The Origin of Zionism – Basic Directions in Jewish Political Thought)', Москва: *Mosty kul'tury/Ierusalim, Gesharim*, 480 s.
10. Gercl', T., 1896. 'Evrejskoe Gosudarstvo: Opyt Novѣjšhago Razrѣshenija Evrejskago Voprosa (The Jewish State: The Experience of the Newly Destroying Jewish Question)', *Izd. Kн. Magazina Ja. H. Shermana*, 111 s.
11. Linchenko, A., and Anikin, D., 2019. 'Politika Pamjati Kak Predmet Filosofskoj Releksii (Politics of Memory As a Subject of